

Формування фахової компетентності майбутніх учителів фізичної культури в контексті підготовки до професійного самовдосконалення

У статті висвітлено погляди вчених на проблему формування фахової компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі професійної підготовки та на саморозвиток особистості студента у процесі навчання, розкрито сутність поняття «професійна компетентність», окреслено особливості процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення впродовж усього життя. Охарактеризовано наукові підходи до саморозвитку, самоосвіти особистості студента у процесі навчання та самореалізації під час майбутньої професійної діяльності. У статті окреслено процес професійної підготовки учителів фізичної культури, в якому значна роль належить формуванню професійної компетентності як головного чинника професійного самозростання та успішної педагогічної діяльності, усвідомленої готовності до постійного творчого, особистісного та професійного самовдосконалення. Визначено психолого-педагогічні умови ефективності підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності; підкреслено необхідність застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, яке припускає сформованість у випускника професійних компетенцій як єдності узагальнених знань та вмінь, універсальної готовності до розв'язання соціальних і професійних завдань.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, особистість, професійна компетентність, професійна освіта, саморозвиток, самовдосконалення, учитель фізичної культури.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах постійних змін, спрямованості вектора вищої освіти на євроінтеграцію зростають вимоги до фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури – всебічно розвинених і професійно компетентних, здатних легко адаптуватися до змін у житті, спроможних не тільки вільно оперувати отриманими знаннями й уміннями та вміти передавати їх учням, але й безперервно, впродовж усього життя, збагачувати власний досвід професійного самовдосконалення, саморозвитку, самовиховання, творчої самореалізації.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання професійної підготовки майбутніх фахівців досліджували Н. Абашкіна, В. Биков, Г. Васянович, П. Воловик, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Я. Камінецький, О. Коваленко, Н. Ничкало, Т. Нейлор, Л. Пуховська, Л. Романишина, В. Сидоренко, С. Сисоева, М. Сметанський, А. Суценко, Л. Суценко, Т. Суценко, І. Хейстер, П. Яковишин, Т. Яценко та ін. Учені О. Абдулліна, В. Бондар, Ф. Гоноболін, Н. Дем'яненко, М. Євтух, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, В. Семиченко.

Дослідження умов формування готовності майбутнього фахівця до самоосвіти, самовиховання, професійного саморозвитку та самовдосконалення привертало увагу таких учених, як С. Єлканов, Ю. Калугін, М. Костенко, О. Кучерявий, О. Малихін, І. Наумченко, Л. Рувінський, Т. Степанова, Т. Тихонова, П. Харченко.

Проте, незважаючи на наявність у сучасній науці значної кількості досліджень, присвячених проблемі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, поза увагою наукової думки залишилася проблема цілеспрямованого формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в контексті підготовки студентів до професійного самовдосконалення, що актуалізує напрямок нашого дослідження. Посилую **актуальність** теми статті той факт, що між сучасними потребами ринку праці та результатами діяльності вчителів фізичної культури склалися певні суперечності, що зумовлюють необхідність професійної підготовки фахівця з фізичної культури, здатного до гармонійного саморозвитку та постійного самовдосконалення свого педагогічного мислення, самоаналізу та самооцінки своєї діяльності.

На наш погляд, причиною такого становища є наявність проблем, що виникли у процесі професійної підготовки фахівців цієї галузі: 1) невідповідність традиційних цільових настанов на підготовку майбутніх учителів фізичної культури сучасним концепціям розвитку фізичної культури і системи фізичного виховання в системі вищої освіти; 2) превалювання окремих підходів у вирішенні проблем підготовки педагогічних кадрів і об'єктивна необхідність комплексного впровадження нових освітніх технологій; 3) необхідність модернізації процесу професійної підготовки відповідно до сучасних тенденцій розвитку освітньої системи і відсутністю механізму

такого впровадження на практиці з урахуванням сучасних інформаційних, організаційних, науково-методичних досягнень.

Формулювання цілей статті... Метою статті стало висвітлення наукових поглядів на формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі навчання у ВНЗ та підготовки їх до професійного самовдосконалення впродовж усього життя.

Виклад основного матеріалу... Сьогодні в підготовці вчителя фізичної культури акцент робиться на його особистісний розвиток, що є наслідком самоорганізації та узагальнення діяльнісного та особистісного досвіду майбутнього фахівця. З таких позицій компетентність розглядається як категорія, зумовлена рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здатностями педагога, і припускає, поряд з технологічно-педагогічною готовністю до виконання професійних функцій, його гуманну педагогічну позицію, ціннісне ставлення до педагогічної діяльності й високий рівень загальної й професійної культури.

Загальною метою професійної підготовки фахівців є здобуття студентами необхідних для майбутньої діяльності компетенцій. У словниках поняття «компетенція» в основному зводиться до таких визначень: 1) коло повноважень, коло питань, в яких людина добре поінформована, володіє знаннями і досвідом в тій чи іншій сфері; 2) знання та досвід; 3) характеристика особистості, що володіє знаннями, які дозволяють розмірковувати авторитетно про що-небудь; 4) наперед задана вимога до освітньої підготовки (стандарт), потенційна можливість, елемент компетентності.

Засади професійної компетентності, відповідність кваліфікаційній характеристиці та вимогам до вчителів фізичної культури формуються у студентів в процесі навчання у ВНЗ. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини, здоровий спосіб життя, самозростання як особистісне, так і професійне – напрями професійної діяльності фахівця з фізичної культури. Це передбачає необхідний обсяг знань, умінь і навичок, специфічні професійні й особистісні риси, ставлення до майбутньої фахової діяльності, що є запорукою високих результатів професійної діяльності. Відтак одним із важливих завдань вищої освіти є підготовка компетентних майбутніх учителів фізичної культури, здатних до якісного виконання професійних функцій та соціальної ролі в сучасних умовах і творчо самовдосконалюватись як фахівець і особистість.

Термін «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає володіння теоретичними знаннями, практичними навичками та вміннями, професійним досвідом у певній галузі. У словнику «Професійна освіта» [5] компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідальний) тлумачиться як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

До структури компетентності відносять знання, пізнавальні навички, практичні навички, відношення, емоції, цінності та етика, мотивація [4]. Компетентність переважно визначають як сполуку психічних якостей, що дозволяє діяти самостійно і відповідально (дієва компетентність), як володіння людиною здатністю і вмінням виконувати певні трудові функції.

Компетентна в певній галузі людина володіє відповідними здібностями, знаннями, практичними вміннями, що дозволяють їй обґрунтовано міркувати про цю галузь і ефективно діяти в ній. Компетентність є своєрідним мірилом рівня професіоналізму особистості. Компетентність на сучасному етапі є показником якості вищої освіти, що формує основи її професійного аспекту, необхідного для прийняття рішень і діяльності у сфері обраної професії [6, с.3].

Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури – це процес формування самостійної, енергійної особистості, здатної до професійного самовдосконалення, що виявляється у самоаналізі та саморозвитку, самоосвіті, здатності до креативного мислення та творчого застосування студентами здобутих знань.

Компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до професійного вирішення педагогічних завдань та проблем [2].

Застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання припускає досягнення такого кінцевого результату освіти, що може розглядатися як сформованість у випускника професійних компетенцій як єдності узагальнених знань та умінь, універсальної готовності до розв'язання соціальних і професійних завдань, що визначають володіння власне професійною діяльністю на високому рівні, готовність до інновацій у професійній галузі.

На думку О. Дубасенюк, компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, в якому поєднуються елементи професійної і загальної культури, досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується у певній системі знань, умінь, готовності до професійного вирішення педагогічних завдань та проблем [2].

Основні завдання формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі підготовки їх до професійного самовдосконалення, на нашу думку, полягають у:

- створенні умов, які забезпечують формування професійної компетентності та активізацію творчого потенціалу особистості студента;
- забезпеченні можливості оволодіння технологіями самоорганізації та самоактуалізації;
- формуванні конкурентоспроможності та професійної мобільності майбутнього фахівця;
- розвитку комунікабельності та професійної культури діалогу;
- організації методичної та дидактичної підтримки студентів.

Зазначимо, що сучасна професійна освіта повинна враховувати можливості та потреби людини й бути спрямованою на формування активної особистості, що можливо зі створенням належних педагогічних умов.

На наше переконання, найважливішою педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення має бути створення професійно орієнтованого освітнього середовища. Значущим у контексті таких умов є забезпечення творчої співпраці та духовної взаємодії студентів і викладачів на діалогічних засадах; моделювання ситуацій для активізації творчого мислення і прагнення до самовираження, самореалізації та самовдосконалення; організація самостійної роботи студентів, що є запорукою самонавчання і саморозвитку; забезпечення тісного зв'язку з професійним середовищем; підвищення педагогічної майстерності викладачів з орієнтацією на індивідуально-творчий розвиток особистості.

Процес підготовки майбутніх фахівців до самовдосконалення тісно взаємопов'язаний з освітнім середовищем, яке має вплив на формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Український вчений А. Білинський, аналізуючи термін «освітнє середовище», називає його багатоаспектним поняттям і наголошує на тому, що його слід розглядати не лише як «різноманітну полікультурну освітню систему, індивідуальну для кожного суб'єкта навчання, а й умову для побудови власного «Я», що забезпечує створення підґрунтя для актуалізації внутрішнього світу особистості, її якісного саморозвитку й самореалізації» [1, с.19].

Розвиток професійної особистості та освітнє середовище є взаємозумовленим процесом. Значної уваги заслуговує зацікавленість педагогів питанням створення професійно орієнтованого освітнього середовища та використання його можливостей для всебічного розвитку особистості. Об'єднані єдністю, загальними цілями і діяльністю, члени освітнього середовища вступають у певні відносини відповідальної залежності при безумовній рівності всіх членів і їх однаковій відповідальності перед колективом.

Дослідники вважають педагогічно комфортне середовище педагогічною необхідністю, що містить спеціально організовані умови для сприятливого проходження формування індивідуальності майбутнього вчителя, а також можливості для його самореалізації, при цьому стосунки між учасниками освітнього процесу набувають характеру взаємного спілкування, співтворчості.

Серед чинників, які сприяють формуванню професійної компетентності, реалізації професійного самовдосконалення, є: внутрішні (природні здібності студентів, здатність до самостійності в оволодінні знаннями, саморозвиток, самовиховання, самоствердження, вольові якості та характер особистості студента) та зовнішні (кваліфікаційні вимоги до вчителя фізичної культури згідно з ОКХ, потреби суспільства, держави, особистість викладача та студентський мікросоціум ВНЗ, сім'я).

Значна роль у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури належить самостійно-пізнавальній діяльності студентів. При підготовці майбутніх учителів фізичної культури необхідно забезпечити поєднання обсягу аудиторної та самостійної роботи; методично правильно організувати роботу студента в аудиторії та поза нею; забезпечити студента необхідними методичними матеріалами з метою перетворення самостійної роботи в творчий процес; здійснювати контроль за організацією та ходом самостійної роботи, що заохочує студента якісно її виконувати та позитивно впливає на ефективність самостійної роботи в цілому.

Самостійна робота студента є особливою формою навчальної діяльності, спрямованої на формування самостійності майбутніх фахівців і засвоєння ними сукупності знань, умінь, навичок. Важливою умовою успішності самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури є формування стійкого інтересу до обраної професії та методів оволодіння її особливостями, що залежать від відносин між викладачем і студентами в освітньому процесі. Виконуючи самостійну роботу, майбутній фахівець має можливість розвинути пізнавальні та виконавчі здібності, пам'ять, самостійне мислення, наполегливість і виробити вміння самостійно здобути знання.

Компетентність передбачає, що особистість: сама визначає мету навчально-пізнавальної діяльності; планує, програмує свою діяльність; організовує свою працю для досягнення мети; знаходить і накопичує потрібні знання, способи для розв'язання завдань; виконує в певній

послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції; усвідомлює свою діяльність і практично її вдосконалює; має вміння і навички самоконтролю та самооцінки.

У процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури необхідно враховувати, що у своїй професійній діяльності він повинен буде виконувати й таку важливу функцію, як здоров'язберігаюча, що передбачає збереження фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я як власного, так і своїх майбутніх вихованців. Вона включає: життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю (раціональне харчування, рухова активність, санітарно-гігієнічний режим праці та відпочинку); навички, що сприяють соціальному здоров'ю (ефективне спілкування, співчуття, розв'язання конфліктів, поведінка в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільна діяльність і співробітництво); навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю (самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей і програм, самоконтроль, мотивація успіху та тренування волі) [3].

Отже, професійна компетентність учителів фізичної культури – це, по суті, комплекс особистісних можливостей (знань, умінь, навичок, творчої активності, комунікативності), володіння відповідними компетенціями. У процесі професійної підготовки учителів фізичної культури значна роль належить формуванню усвідомленої готовності до постійного саморозвитку, творчої самореалізації і професійного самовдосконалення впродовж усього життя.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білінський А. М. Творче освітньо-інформаційне середовище як чинник розвитку особистості вчителя / А. М. Білінський // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. – Сер. Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук; ред. кол. : Л. Вознюк, В. Кравець, В. Мадзігон [та ін.]. – Тернопіль, 2012. – № 2. – С. 15–21.
2. Єрмаков І. Навчання і компетентність: пошуки сенсу і змісту / І. Єрмаков // Завуч (Шкільний світ). – 2005. – №19. – С. 3–4
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с., С. 86–90.
4. Настільна книга педагога. Упорядники: Андреева В. М., Гигораш В. В. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 352 с.
5. Професійна освіта: словник [навч. посіб.] / Уклад. С. У. Гончаренко та ін./ За ред. Н. Г. Ничкало. – К., 2000. – 380 с.
6. Титаренко Л. М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. М. Титаренко. – К., 2007. – 20 с.

Spysok vykoristanykh dzherel i literatury:

1. Bilynskiy, A. M. Tvorchе osvitno-informatsiine seredovishche yak chynnyk rozvytku osobystosti vchytelia / A. M. Bilynskiy // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. – Ser. Pedahohika / hol. red. H. Tereshchuk; redkol.: L. Vozniuk, V. Kravets, V. Madzihon [ta in.]. – Ternopil, 2012. – # 2. – S. 15–21.
2. Yermakov I. Navchannia i kompetentnist: poshuky sensu i zmistu I. Yermakov // Zavuch (Shkilnyi svit). – 2005. – #19. – S. 3–4
3. Kompetentnisnyi pidkhd u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy (Biblioteka z osvitnoi polityky) / [Za zah. red. O. V. Ovcharuk]. – K. : «K.I.S.», 2004. – 112 s., s. 86–90.
4. Nastilna knyha pedahoha. Uporiadnyky: Andriieva V. M., Nyhorash V. V. – X. : Vyd. hrupa «Osnova», 2006. – 352 s.
5. Profesiina osvita: slovnyk [navch. posib.] / Uklad. S. U. Honcharenko ta in./ Za red. N. H. Nychkalo. – K., 2000. – 380 s.
6. Tytarenko L. M. Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti studentiv biolohichnykh spetsialnostei universytetu: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk / L. M. Tytarenko. – K., 2007. – 20 s.

Аннотация

Ирина Шаповалова

Формирование профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры в контексте подготовки к профессиональному самосовершенствованию

В статье отражены взгляды ученых на проблему формирования профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры в процессе профессиональной подготовки и на саморазвитие личности студента в процессе обучения, раскрыта сущность понятия «профессиональная компетентность», определены особенности процесса подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию на протяжении всей жизни. Охарактеризованы научные подходы к саморазвитию, самообразованию личности студента в процессе обучения и самореализации во время будущей профессиональной деятельности. Определен процесс профессиональной подготовки учителей физической культуры, в котором значительная роль принадлежит формированию профессиональной компетентности как главного фактора профессионального роста и успешной педагогической деятельности, осознанной готовности к постоянному творческому, личностному и профессиональному самосовершенствованию. Определены психолого-педагогические условия эффективности подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности; подчеркнута необходимость применения компетентностного подхода к профессиональной подготовке будущих учителей физической культуры,

предполагающая сформированность у выпускника профессиональных компетенций как совокупность обобщенных знаний и умений, универсальной готовности к решению социальных и профессиональных задач.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, личность, профессиональная компетентность, профессиональное образование, саморазвитие, самосовершенствование, учитель физической культуры.

Summary

Iryna Shapovalova

Formation of Professional Competence of the Future Teachers of Physical Culture in the Context of Preparation for Professional Self-Improvement

The article reflects the views of the scientists on the problem of formation of professional competence of the future teachers of physical training and self-development of the student in the learning process, the essence of the concept of «professional competence» is defined, the features of the process of preparation of the future teachers of physical culture to professional self-development throughout life. Scientific approaches to self-development, self-education of the personality of a student in the learning process and self-realization during their future career have been characterized. The article defines the process of professional training of teachers of physical education, in which the significant role belongs to the formation of professional competence, as the main factor in professional growth and successful professional pedagogical activity, conscious willingness to continuous creative, personal and professional self-improvement. Psychological and pedagogical conditions of efficiency of preparation of the future teachers of physical training to the professional activity have been defined; the necessity of usage of competence-based approach to professional training of the future teachers of physical culture, suggesting formedness of a graduate professional competencies, as a set of general knowledge and skills, universal readiness to solve social and professional problems, have been emphasized.

Key words: competence approach, competence, personality, professional competence, professional education, self-development, self-improvement, teacher of physical culture.

Дата надходження статті: «30» вересня 2014 р.

УДК 372.461

НАТАЛІЯ ШАЦЬКА,

кандидат педагогічних наук

(м.Запоріжжя)

Роль мови як складової у розвитку культури особистості

У статті подано аналіз і обґрунтування теоретичних підходів до висвітлення питання щодо значення рідної мови як для особистості, так і для всього населення певної місцевості. Дослідники визначають феномени мови (літопис історії й духовного життя народу, відображення його основних традицій та звичаїв, забезпечення культурної наступності між поколіннями, роль у культурному становленні людини). Мова є також основним засобом для розбудови індивідом відносин із іншими людьми та організації взаємодії з ними. Автор наводить погляди науковців щодо тлумачення термінів «мова», «мовна культура»; функцій мови, вияву мовної культури та з'ясування ролі мови. Слід звернути увагу на те, що для спілкування на території полікультурних спільнот може використовуватися й одна, і декілька мов. Тому найкращим варіантом є такий, коли особа вільно володіє не тільки рідною, але й іншими мовами.

Ключові слова: мова, мовна культура, феномени мови, роль мови.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У будь-якому суспільстві актуальним завжди залишається питання мовного визначення особистості. У зв'язку з тим, що відбувається міграція населення, тісно співпрацюють різні мовні групи в науці, техніці, культурі тощо, відбувається тісний контакт різних мов, перетікання термінів. Особливо це відчувається у споріднених мовах.

Важливо зауважити, що й культура певного етносу, й культура окремої особистості тісно пов'язані з феноменом мови. Дійсно, з одного боку, рідна мова є безцінним скарбом для кожного народу, вона містить літопис його історії й духовного життя, відображає його основні традиції та звичаї. Мова дає змогу забезпечити культурну наступність між поколіннями й залучення молоді до провідних національних цінностей. З іншого боку, мова відіграє важливу роль у культурному становленні людини, бо саме за допомогою мови відбувається її соціалізація, в процесі якої вона відчуває причетність до культури свого етносу й взагалі до загальнолюдської культури. Мова є також основним засобом для розбудови індивідом відносин із іншими людьми та організації взаємодії з ними.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз теоретичних підходів до висвітлення питання щодо тлумачення термінів «мова», «мовна культура»; функцій мови, вияву мовної культури та з'ясування ролі мови як складової у розвитку культури особистості.